

ХӨӨЧИН КҮЦЛ

Нарни герлэр күч авсн, теегин ногъан амдрдж, хар газр энгэгдэн көбрлжэсн цагла, төрсн газрун төр хаалгын Абганеров гидг станцд кесг халымг өрк-бул муудж ирхэв. Тер ирсн улс дунд, төбрисн төгрг хар нүдтэ, гедргэн цокдж самлсн чилм хар үстэ, гуч күрсн маста, Эрнцн бас үзгднэ.

Ирдж буусн улсиг тослж авчх элч, вокзалин өбр машигъан зогсан, адгьдж тедниг темцв.

—Залус, менд йовдж ирцхэвт? Кен хамаран, альк районд оч буурлх саната,—гидж, олн улсн дур сунгьгьдж, тослж ирсн залу сурв.

Хойр-гурвн өрк-бул Садовк орх, зэрмын Сарпа, Шарнут орх болцхав.

Эрнцн цөб-цөб ишкэд, ирсн элчин өмн ирлж тагч зогсв.

—Та, дү көвүн, хамаран одх санатав?—гидж элч сурв.

—Уманцев селэнд оч бээршх санатав,—гидж Эрнцн хэрү өгв.

—Тингхлэ невчк күлэджэйтн, удлхн уга машин ирх,—гидж келчкэд, хош-хорагъан вагонас буулгьдж бээсн амтс тал элч өбрлв. Тер хоорид "Октябрин 40-ч өбн" гидг колхозд одх өрк-булиг авч йовх машин ирдж зогсв.

Өргн теегин ут хаалгъар, ард-ардасн тоос цоонгрудж көблдсн машин дару-даруны бас ирлнэ. Ирсн машин удан зогсхн, 30—40 минут болад, амт ачад, хэрү гарлдна.

Машин деер суусн олн-амтсн зэрмсны эврэ газр-усан таньцхадж, давсн жилмүдин тууджан сергэцхэв.

Эндэс йовхдан, баахн көвүн Эрнцнэ тодлврт, теегин бээдлджиргьл, негт медгдсн болад, негт мартгдсн болад йовна. Эрнцн хавтхасн тэмк гаргьлж авад, гал кен, көк утаг гүүнэр киилн, энд-тендэн адгьлдж хэлэв.

* * *

Делгсн үстэ кевсхнэ, тег—олн зүсэр солньгьтрдж кеерэд, көбрлж ургьсн цецган үнрэрн, гүүлж йовх машин деер суусн олн улсн зүркинь хангьгана.

Хаалгын көблднэ керчлж гүүсн эхрхн көлтэ, ут бийтэ, балхр зурмд, далвагъан йрэ көндлж, менч менгьлж нислг элэ агъар хавлдж нислж йовхн харгана.

Хаалгын хойр хаджугъар энч-зах уга никтэр көбрлж ургьсн тэрэн мануртна.

Теегин делгү агъуд, көвкр цагъан көвншнэ торгън нооста хөд, күрнэ удан үкрмүд тешэр ургьсн өвсидж йовцхана.

Ийм сээхн байн тег үзсн Эрнцнэ чеедлжнэ байрар дүүрв.

Таньгьчин тосхлтд дөн-тусан күргхэр адгьлж ирлж йовх Эрнцн, ямаран көблмшт орхан-санв.

Тосхач болс, сарул, у, гермуд бэрлж, ирлжэх өрк-булмүд орулх—ик дөн. Тракторист болж көдлхлэ—газр хавлдж, буудлэ тэрдж, олн-амтсн теджэлэр теткх—цань уга ик төр.

—Уманцев тал хаджидж гадг хаалгьл күрч ирвдн,—

гидж машин деер суусн улсн негнэ кель.

Болв Эрнцн сандж йовсн санагъан цааранднь гүүдулв.

„Хөбчэр ордж көдлхлэ төрсн орн-нуттан хө бөсклж, торгън ноос орулдж өгч гисн сэн туурмджта нерн. Тингхлэ, хөбчэр ордж көдлх кергтэ“,—гидж: тунгьгьадж йовх ухагъан батлв.

Нугъра салан хойр талагъур, джириллдж ургьсн нэрхн, олн ацта модна харяг, эн машин эвтэ шоферин залгъар күцэд ирв.

Удсн уга, „Уманцев, Уманцев“—гидж олн-амтн байрлдж шуугцхав.

Эн ургьсн модна сүүдр дахлж, Уманцев селэнэ неджэд эрэдэр цуврулдж бэргдсн уульнцс яралдв. Машин түрүн уульнц давад, дарук уульнцарнь аргьул гүүлгдж ирэд, герин газз зогсв.

—Тана гертн эн бээнэ, өлгэдэн буулгьчхатн,—гидж Эрнцнүр хэлэж келчкэд, шофер мусхлэад инэв.

Төрсн газртан хэрү нүүдж ирсн Эрнцн, цевр-цевр герт орсн ик байрта. Болв колхозин ахлачла харгьлж, ямаран көблмшт көдлхэн медлж авх седкл ухаанаснь гархш.

* * *

Колхозин парвлэн. Эрнцн ахлачин брэд ордж ирэд, мендлчкэд, суув.

—Ямаран көблмшт орх санатав?—гидж, мендин хэрү өгчкэд, ахлач адгьлж сурв.

—Хөбнэ түск көблмшиг багъар меднэв. Болв, тана колхозд хөбчэр орх санатав,—гидж өмнк сандж йовсн седклэн Эрнцн илдкв.

—Манд хөбчнр кергтэ, кергтэ, келсн үгдтн ханлжанав. Тинм болхла, та нег отар хө автн,—гидж ахлач үгэн төгсэв.

„Залу күн зангьсн талан, зандн модн нээхлсн талан—гидж келдг, эн үгиг бичэ март“,—гидж колхозин парвлэнэс гархларн Эрнцн санв.

Маньгьдуртнэ, үд шидрлдж йовсн цагла залу хөбнэ кошарин өбр ирлж буув.

Тиньгр зоогъин ташу дахлж бүүрлсн хөбнэ хош.

Тедүкид өвснэ бүр хэздж йовх хөд нег-негнэинь ардас цуврлэд, уснур темлж йовцхана.

Эрнцн услурур өбрлдж ирэд, онгьгьини өбр хөд хөрдлж зогсджасн, салькн-варнд чирэнь шатсн, өндр нургьта көвүнлэ мендлчкэд:

—Тер хойр хөн ягъад кевтнэ?—гидж сурв.

—Хаша-хаац киитн, лакад деернэ асрул тату болсар эн увлэс хөд дегэд эцтэ гарв,—гидж көвүн келчкэд, онгьгьц деер даридж бээсн хөбдэн диг-дарагъинь олдж услв.

Эн үгин хэрүл Эрнцнэ дотр бийнэ му болад, гүүнэр саналдчкэд, көвүн тал хэлэв.

Эрнцнэ медлд, көвүн эн отарт шидрхн орлж көблджэх болдж медгдв.

Гариннь авьяс, нүднэинь хурц хэлэинь шиндлхлэ, бичкн болв чигн, көблмшин дамшлт дегэд саянэр медлж болдж харгднэ.

Хөд усан уугъад гартл, Эрнцн өбрнэ хэлэгъад, шиндлэд зогсв.

—Эцин хөбдинь онц асрдж, чинэ орулдж авх кергтэ,—гидж хөбдэн услад дуусчкэд, Эрнцнүр өбрлдж ирэд көвүн кель.

—Чик селвг,—гидж көвүнэ келсн үгднэ Эрнцн байрлв.

—Мана отарт таниг ах хөбчэр орхмн гилж бөклдүр ахлач маднд келлэ,—гидж көвүн инэмгелсн бээдлгьтгьар кель.

—Э, мел чик,—гидж көвүнэ келсн үгд Эрнцн хэрү өгв. Эн өдрэс авн Эрнцн 1466 ирг бий деерн даалж авб.

Асхн ора, хөбдэн хашаднь орулчкэд, хөбчнр амрцхав.

Увлэс му гарсн иргсиг нег чигн гару угагъар, чинэгъинь ясрулдж авх ухаан эн сө Эрнцнэ нөбринь күргсн уга.

Эрнцн брүн брлэгъэс авн асхн ора күртл, маньнадан көлстэ хөбнэ өбр гүдлрлж көдлж йовхнэ дангъин үзгднэ. Түрүн хавр, шинкн амдрлж гарчх шимтэ ногъанд өбр болгън идгинь сольдж, цаглань услдж, хөбдэн хэрүлв.

„Барсин сүүлэс бичэ бэр, бэрсн хөбн бичэ тав“—гидг улгүр чеедлжэн товчлсн Эрнцн, „эн көблмшин чингиг багъар медлвв“ гидж хооран цурл уга, саянэр гүдлрлж, хө асрдж бөсклгьнэ эв-аргъиг гүүнэр дасв.

Шунмгъа Эрнцнэ эвинь олдж асрлгъар, иргс өбр-сбөнн кирцагъар ясрад, көвкр цагъан нооснэ үзмлж болад йовна. Ингдлж үнн седклэрн зүткдлж көблдсн көблмшин ашнэ—даруны медлгдв...

Гал үдин алднд колхозин ахлач, ах зоотехник хойр Эрнцнэ хошин өбр ирлж буув.

Хөд сүүдр дахлж, амрад кевтхэнэ.

—Тана ноос авлгън цугтагъасн сэн болв, зура деерэн 1088 килограмм ноос орулдж өгвт. Танд ик гидг ханлт өргдэнэвдн,—гидж герин сүүдрт газет умшлж суусн Эрнцнүр ахлач күрч ирэд кель.

Тинм болх зөвтэ гидж бичигн дотран санлжанав,—гидж келчкэд, Эрнцн бүргр хэр нүдэрн инэв.

—Хөбдэн ямр эсвэр хэлэдж асрджахитн хэлэхэр ирлж йовнавдн, болв тана хөд сүүдр дахад амрад кевтхэнэ—гидж ахлач шоглдж кель.

—Үдин гань халуула амрдж автха, халуу невчк номгьрхла услдж авчкэд, туудж гарад, сбөнн дуусн илүлдж хэрүлнэвдн—гидж, ахлачин келсн үгд, Эрнцн хэрү өгв.

Ургьсн өвсн нарнд өгрлж, газр бнъган соляд, намрин сүл сар ургъад ирв. Колхозин ахлач Эрнцниг дуудж авад: „1700 хө Хар газрт увлзулхмт“,—гидж даалгъв. Эн тоогъэс 550 хөн хургьлх зэвтэ.

Намрин буркг өдр. Торгън нооста хөд хаалгын хойр хаджугъар илдж йовцхана. Эрнцн хөбдин ард, нөкд хөбчнртгьэн үзгднэ. Арбич Виктор тергн деер хош-хорагъан ачсн, Хар газрин хаалгъар агъул үрвэд йовдж йовна...

ЭЛЬДЭН ЭРДИ.